ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

МОІСЄЄВ М. С. - кандидат юридичних наук
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-3966-5973
УДК 342.9
DOI 10.32782/EP.2023.1.39

Статтю присвячено встановленню та характеристиці ознак, притаманних адміністративній відповідальності військовослужбовців ЗСУ, що відрізняє її від інших видів юридичної відповідальності військовослужбовців. Висвітлено погляди деяких науковців щодо виділення особливостей адміністративної відповідальності в теорії адміністративного права. Наведено правові положення діючого законодавства про військовий обов'язок і військову службу та адміністративно-деліктного законодавства, якими врегульовано питання адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗСУ. На підставі здійсненого в рамках тематики наукового пізнання дослідження характерні ознаки адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗСУ класифіковано на загальні та спеціальні. До загальних ознак адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗСУ віднесено наступні: має законодавче підґрунтя, а саме визначається нормами діючого адміністративно-деліктного законодавства; є різновидом юридичної відповідальності військовослужбовців ЗСУ, що має негативні наслідки для особи-правопорушника у вигляді застосування нормативно передбачених адміністративних стягнень; фактичною підставою настання завжди є вчинення адміністративного правопорушення (проступку), передбаченого конкретною нормою адміністративно-деліктного законодавства; має наслідком застосування заходів адміністративної відповідальності у вигляді адміністративних стягнень, вичерпний перелік яких нормативно визначений тощо. Серед спеціальних ознак адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗСУ названо такі: притаманний особливий суб'єкт, яким визнається військовослужбовець ЗСУ (як строкової служби, так і служби за контрактом); військовослужбовці ЗСУ можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності як на загальних підставах, так і на спеціальних засадах; вирішальну роль у кваліфікації протиправного винного діяння та притягненні військовослужбовця ЗСУ саме до адміністративної відповідальності відіграють його наслідки тощо.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення (проступок), військове адміністративне правопорушення, кримінальна відповідальність, дисциплінарна відповідальність, військовослужбовці, Збройні Сили України.

Постановка проблеми

У міжнародному співтоваристві взаємодія багатьох країн в економічній, політичній, соціальній, культурній сферах вимагає одночасного забезпечення їх національних інтересів. При цьому захищеність інтересів суспільства зокрема та держави загалом від реальних або можливих загроз є одним із вагомих показників рівня національної безпеки [1, с. 11931; 2, с. 408], здатного протистояти цим загрозам [3, с. 146]. Важливу роль у захисті суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності нашої держави відведено Збройним Силам України, більшість особового складу яких представлена

військовослужбовцями. Зазначене пояснює необхідність неухильного додержання військовослужбовцями норм чинного законодавства про військовий обов'язок і військову службу, порушення якого обов'язково має своїм невідворотним наслідком притягнення винних осіб до юридичної (у т.ч. адміністративної) відповідальності.

Стан дослідження проблеми

В теорії адміністративного права встановленню ознак адміністративної відповідальності приділено увагу з боку багатьох науковців, серед яких І. Л. Бородін, В. А. Бортник, В. В. Галунько, Ю. В. Дрофич, М. В. Ковалів, О. І. Остапенко, Д. М. Павлов, О. В. Поштаренко та ін. Водночас окремі питання адміністративної відповідальності військовослужбовців викликали науковий інтерес таких дослідників, як М. Ю. Веселов, І. М. Коропатнік, М. А. Микитюк, О. О. Павлюк, С. В. Пєтков та ін.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є встановлення особливостей, характерних для адміністративної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України. Завдання полягає у з'ясуванні та характеристиці ознак, притаманних адміністративній відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України, що відрізняє її від інших видів юридичної відповідальності військовослужбовців.

Наукова новизна дослідження полягає у з'ясуванні та характеристиці ознак, притаманних адміністративній відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України, що відрізняє її від інших видів юридичної відповідальності військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу

Встановлення особливостей, характерних для адміністративної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України (далі – ЗСУ), доцільно розпочати зі з'ясування питання які взагалі ознаки притаманні адміністративній відповідальності. Вивчення наукової літератури з теорії адміністративного права показує, що станом на сьогодні наукових точок зору щодо визначення характерних ознак адміністративної відповідальності доволі велика кількість. З огляду на зазначене, нижче розглянемо деякі з них.

Так, О. І. Остапенко, М. В. Ковалів та С. С. Єсімов зазначають, що основні риси адміністративної відповідальності виявляються а такому: 1) підставою для її настання є адміністративний проступок; 2) вона реалізується за умов неслужбової непідлеглості; 3) існує велика кількість уповноважених органів (посадових осіб), що накладають адміністративні стягнення; 4) порядок накладання адміністративних стягнень визначається нормами адміністративного права [4, с. 510].

Авторський колектив навчального посібнику «Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право» на чолі з В. В. Галуньком доходить висновку, що специфічними ознаками адміністративної відповідальності можна визнати такі: 1) хоча законодавцем прямо не надано визначення адміністративної відповідальності, але розглянуто її через поняття адміністративного правопорушення (проступку); 2) адміністративна відповідальність має власну нормативну базу; 3) суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути як фізичні, так і юридичні особи; 4) право складати протоколи про адміністративні правопорушення має широке коло уповноважених на те посадових осіб; 5) адміністративна відповідальність полягає в застосуванні до порушників особливих засобів державної дії – адміністративних стягнень [5, с. 155-157].

На думку І. Л. Бородіна та В. А. Бортника, основні ознаки адміністративної відповідальності полягають у тому, що вона: 1) є засобом охорони встановленого державою правопорядку; 2) нормативно визначена і полягає у застосуванні (реалізації) санкцій правових норм; 3) є наслідком винного антигромадського діяння; 4) супроводжується державним і громадським осудом правопорушника і вчиненого ним діяння; 5) пов'язана з примусом, з негативними для правопорушника наслідками (морального або матеріального характеру), яких він має зазнати; 6) реалізується у відповідних процесуальних формах [6, с. 27-28].

Ю. В. Дрофич висловлює позицію, згідно якої до особливостей адміністративної відповідальності слід відносити: 1) адміністративна відповідальність має публічний державно-обов'язковий характер; 2) правом щодо накладення адміністративного стягнення наділені суди; 3) це один із галузевих різновидів адміністративної відповідальності, що настає за адміністративні проступки; 4) вона є специфічною формою правового реагування з боку держави; 5) вона є одним з видів державного примусу, становить державний примус у вигляді застосування встановлених законодавством адміністративних стягнень, визначених санкцією відповідної статті; 6) фактичною підставою для настання адміністративної відповідальності є адміністративне правопорушення; 7) реалізується у визначених процесуальних формах тощо [7, с. 25].

З наукової точки зору О. В. Поштаренко адміністративна відповідальність, як різновид юридичної відповідальності, характеризується такими специфічними ознаками: 1) широтою сфери застосування в сфері публічної адміністрації в різних галузях економічного, соціального і політичного життя країни; 2) є ретроспективною (негативною) юридичною відповідальністю; 3) виникає з моменту офіційного звинувачення особи у вчиненні правопорушення; 4) застосовується до осіб, які здійснили адміністративні правопорушення, що не пов'язані з виконанням службових обов'язків; 5) притягнення до адміністративної відповідальності носить публічний характер і є застосуванням до правопорушників адміністративних стягнень; 6) нормативно визначені види адміністративних стягнень, що можуть застосовуватися до правопорушників, передбачають менш суворі правові обмеження; 7) спрощеним, процесуальним порядком застосування заходів адміністративного примусу; 8) адміністративна відповідальність застосовується органами державного управління [8, с. 176-177].

Д. М. Павлов до особливостей адміністративної відповідальності відносить наступні: 1) адміністративна відповідальність регулюється нормами інституту адміністративної відповідальності, що містяться в законах і підзаконних актах; 2) підставою адміністративної відповідальності є адміністративне правопорушення; 3) за адміністративні правопорушення застосовуються заходи адміністративного стягнення; 4) адміністративні стягнення застосовуються широким колом уповноважених органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, а також судами; 5) застосування адміністративного стягнення не тягне за собою судимості та звільнення з роботи; 6) заходи адміністративної відповідальності застосовуються відповідно до законодавства, що регламентує провадження у справах про адміністративні правопорушення [9, с. 100-101].

Достатньо велика кількість підходів дослідників щодо визначення характерних ознак адміністративної відповідальності звісно обумовлена специфікою кожного окремого наукового бачення, що виражає суб'єктивну точку зору з приводу розкриття цього питання. Водночас, якщо проаналізувати деякі з них, то можна помітити і певну схожість у поглядах, що пов'язано із виділенням більшістю науковцями та вченими-адміністративістами, зокрема, таких ознак адміністративної відповідальності: 1) має законодавче підґрунтя (регулюється сукупністю законних і підзаконних нормативно-правових актів); 2) є різновидом юридичної відповідальності, а саме ретроспективною (негативною) (полягає у відповідній реакції держави в особі уповноважених державних органів або службових осіб на вчинення адміністративного правопорушення, має негативні наслідки для особи-правопорушника, проявляється у застосуванні до особи-правопорушника заходів державного примусу); 3) фактичною підставою настання завжди є вчинення адміністративного правопорушення (проступку), передбаченого конкретною нормою адміністративно-деліктного законодавства; 4) має наслідком застосування заходів адміністративної відповідальності у вигляді адміністративних стягнень, вичерпний перелік яких нормативно визначений; 5) притаманне широке коло суб'єктів (органів, їх посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення; тощо.

Переходячи до з'ясування питання якими ознаками характеризується саме адміні-

стративна відповідальність військовослужбовців ЗСУ, необхідно встановити правові засади регулювання проходження військової служби в Україні. Зазначимо, визначенню загальних засад проходження військової служби на території України присвячено норми Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року № 2232-XII. Саме у цьому законодавчому акті на підставі класифікації громадян України щодо виконання ними військового обов'язку військовослужбовцями визнано категорію осіб, які проходять військову службу (ч. 9 ст. 1) [10]. Якщо проаналізувати положення ст. 26 досліджуваного законодавчого акту, то можна дійти висновку, що у деяких випадках притягнення військовослужбовця до адміністративної відповідальності за вчинення військового адміністративного правопорушення є законною підставою для звільнення з військової служби.

Станом на сьогодні єдиним зведеним нормативно-правовим актом, в якому закріплено правові засади адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗСУ, є Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X (далі КУпАП). Що стосується загальних правових засад адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗСУ, то їх відображено у ст. 15 КУпАП, згідно якої військовослужбовці несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами. При цьому акцентовано, що до зазначених осіб не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи, адміністративний арешт [11]. Зауважимо, що КУпАП містить окрему главу 13-Б Особливої частини, норми якої присвячено особливостям окремої категорії адміністративних проступків та межам адміністративної відповідальності за їх вчинення, суб'єктом вчинення яких можуть бути, зокрема, й військовослужбовці ЗСУ, а саме – військовим адміністративним правопорушенням. Аналіз окремих норм цієї глави КУпАП свідчить про те, що у разі вчинення військовослужбовцем ЗСУ одного з військових адміністративних правопорушень до особи-правопорушника застосовується один з таких видів адміністративних стягнень: штраф або арешт з утриманням на гауптвахті [11]. При цьому розмір штрафу або тривалість арешту з утриманням на гауптвахті залежать від особливостей вчиненого військовослужбовцем ЗСУ військового адміністративного правопорушення, що передбачене відповідної нормою глави 13-Б Особливої частини КУпАП. У той же час необхідно наголосити, що військовослужбовці ЗСУ можуть виступати суб'єктами вчинення не тільки військових адміністративних правопорушень, але й інших адміністративних проступків. Дане твердження, зокрема, відповідає змістовному наповненню ст. 15 КУпАП, в якій наголошено, що за певні види адміністративних правопорушень військовослужбовці несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах [11].

Також з метою формування переліку особливостей адміністративної відповідальності військовослужбовці ЗСУ важливо враховувати, що за вчинення деяких протиправних діянь можливо притягнення й до інших видів юридичної відповідальності (кримінальної, дисциплінарної). Правові засади кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, у тому числі й військовослужбовцями ЗСУ, містяться у нормах Кримінального Кодексу України від 5 квітня 2001 року (далі – КК України). У його структурі є навіть окремий розділ XIX Особливої частини, нормами якого визначено особливості кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військових кримінальних правопорушень) та встановлено санкції за їх вчинення [12]. Якщо порівняти норми глави 13-Б Особливої частини КУпАП та розділ XIX Особливої частини КК України, то можна помітити, що багато в чому назви військових адміністративних правопорушень та військових кримінальних правопорушень є ідентичними. Водночас вирішальну роль у кваліфікації однакових за назвою протиправних діянь за відповідною нормою КУпАП або КК України доволі часто відіграють їх наслідки. Більш тяжкі наслідки протиправного винного діяння, що, до прикладу, можуть виражатися у заподіянні шкоди у великих розмірах, спричиненні за-

гибелі людей або інших тяжких наслідків тощо, свідчать про притягнення особи-правопорушника до кримінальної відповідальності. Своєю чергою засади дисциплінарної відповідальності прописані в іншому правовому документі – Дисциплінарному статуті Збройних Сил України, затвердженому Законом України від 24 березня 1999 року № 551-XIV. В ньому розкривається поняття військової дисципліни, а також закріплено стягнення, що накладаються на військовослужбовців у разі її порушення, перелік яких є вичерпним [13].

Висновки

Аналіз висвітлених наукових поглядів щодо виділення особливостей адміністративної відповідальності в теорії адміністративного права, а також врахування правових положень діючого законодавства про військовий обов'язок і військову службу та адміністративно-деліктного законодавства дозволяє зазначити наступне. Характерні ***ознаки адміністративної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України*** можна представити як сукупність таких двох груп:

1) загальні ознаки адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗСУ, що загалом характерні для всього інституту адміністративної відповідальності, а саме:

– має законодавче підґрунтя, а саме визначається нормами діючого адміністративно-деліктного законодавства (нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України тощо);

– є різновидом юридичної відповідальності військовослужбовців ЗСУ, що має негативні наслідки для особи-правопорушника у вигляді застосування нормативно передбачених адміністративних стягнень;

– фактичною підставою настання завжди є вчинення адміністративного правопорушення (проступку), передбаченого конкретною нормою адміністративно-деліктного законодавства;

– має наслідком застосування заходів адміністративної відповідальності у вигляді адміністративних стягнень, вичерпний перелік яких нормативно визначений тощо;

2) спеціальні ознаки адміністративної відповідальності військовослужбовців ЗСУ, що відрізняють її від інших видів юридичної відповідальності військовослужбовців, зокрема:

– притаманний особливий суб'єкт, яким визнається військовослужбовець ЗСУ (як строкової служби, так і служби за контрактом);

– військовослужбовці ЗСУ можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності як на загальних підставах (за вчинення адміністративних проступків, вичерпний перелік яких містить ст. 15 КУпАП), так і на спеціальних засадах (за вчинення військових адміністративних правопорушень, визначених у главі 13-Б Особливої частини КУпАП);

– вирішальну роль у кваліфікації протиправного винного діяння та притягненні військовослужбовця ЗСУ саме до адміністративної відповідальності відіграють його наслідки (як правило, більш вагомі наслідки, що можуть виражатися у заподіянні шкоди у великих розмірах, спричиненні загибелі людей або інших тяжких наслідків тощо, свідчать про притягнення особи-правопорушника до кримінальної відповідальності, що звісно передбачає застосування й більш серйозної міри покарання) тощо.

Література

1. Mihail M. Burbyka, Alyona N. Klochko, Oleg N. Reznik. Coordinating Activity of the Prosecutor's Office in the Sphere of Criminality Prevention of Ukraine. *Look academic publishers*. 2016. Vol. 11. № 18. P. 11931–11941.

2. Bondarenko O., Reznik O., Garmash Y., Andriichenko N., Stohova O. Participation of Ukraine in International Cooperation against Corruption. *Amazonia investiga*. 2020. Volume 9. Issue 29. P. 407–416.

3. Рєзнік О. М. Реформування правоохоронних органів в аспекті забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 145–151.

4. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапен-

ко О. І., Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.] ; [Вид. 2-е, доп.] Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.

5. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / [В. В. Галунько, В. І. Курило, С. О. Короєд, О. Ю. Дрозд, І. В. Гиренко, О. М. Єщук, І. М. Риженко, А. А. Іванищук, Р. Д. Саунін, І. М. Ямкова]; за ред. проф. В. В. Галунька. Херсон: Грінь Д. С., 2015. 272 с.

6. Бородін І. Л., Бортник В. А. Адміністративна відповідальність : навч. посіб. Київ : Вид. дім «Персонал», 2011. 136 с.

7. Дрофич Ю. В. Поняття та основні ознаки адміністративної відповідальності: аналіз сучасної адміністративно-правової літератури. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2022. Випуск 73. Частина 2. С. 18–26.

8. Поштаренко О. В. Поняття, сутність та зміст адміністративної відповідальності в умовах нової парадигми адміністративного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 174–179.

9. Павлов Д. М. Адміністративне право : Загальна частина : Конспект лекцій. К. : МАУП, 2007. 136 с.

10. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385.

11. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 80731-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додат. до № 51. Ст. 1122.

12. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

13. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 197.

Mykhailo Moisieiev

PECULIARITIES OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY OF SERVICEMEN OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE

The article is devoted to establishing and characterizing the features inherent in the administrative responsibility of servicemen of the Armed Forces, which distinguishes it from other types of legal responsibility of servicemen. The views of some scientists regarding the allocation of features of administrative responsibility in the theory of administrative law are highlighted. The legal provisions of the current legislation on military duty and military service and administrative tort legislation, which regulate the issue of administrative liability of servicemen of the Armed Forces, are given. On the basis of the research carried out within the framework of scientific knowledge, the characteristic features of the administrative responsibility of servicemen of the Armed Forces of Ukraine are classified into general and special. The general features of administrative liability of servicemen of the Armed Forces include the following: it has a legislative basis, namely, it is determined by the norms of the current administrative and tort law; is a type of legal responsibility of servicemen of the Armed Forces, which has negative consequences for the offender in the form of the application of legally prescribed administrative penalties; the actual reason for the occurrence is always the commission of an administrative offense (misdemeanor) provided for by a specific norm of the administrative-delict legislation; results in the application of measures of administrative responsibility in the form of administrative fines, an exhaustive list of which is defined by regulations, etc. Among the special features of the administrative responsibility of servicemen of the Armed Forces of Ukraine, the following are named: inherent special entity, which is recognized as a serviceman of the Armed Forces of Ukraine (both conscript service and contract service); servicemen of the Armed Forces may be held administratively liable both on general grounds and on special grounds; its consequences, etc., play a decisive role in the qualification of an illegal criminal act and bringing a serviceman of the Armed Forces to administrative responsibility.

Keywords: administrative responsibility, administrative offense (misdemeanor), military administrative offense, criminal responsibility, disciplinary responsibility, military personnel, Armed Forces of Ukraine.